

HỌC VIỆN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA HỒ CHÍ MINH

LÊ THỊ THƠM

ẢNH HƯỞNG QUAN NIỆM ĐẠO LÀM NGƯỜI
CỦA NHO GIÁO ĐỐI VỚI XÂY DỰNG
CON NGƯỜI VIỆT NAM HIỆN NAY

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ
NGÀNH: CHỦ NGHĨA DUY VẬT BIỆN CHỨNG
VÀ DUY VẬT LỊCH SỬ
Mã số: 9229002

HÀ NỘI - 2026

**Công trình được hoàn thành tại
Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh**

Người hướng dẫn khoa học: 1. TS. Phan Mạnh Toàn

2. TS. Lê Văn Phục

Phản biện 1:

.....

Phản biện 2:

.....

Phản biện 3:

.....

**Luận án sẽ được bảo vệ trước Hội đồng chấm luận án cấp Học viện
hợp tại Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh**

Vào hồi.....giờ.....ngày.....tháng.....năm 2026

**Có thể tìm hiểu luận án tại: Thư viện Quốc gia
và Thư viện Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh**

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Nho giáo là một học thuyết có ảnh hưởng sâu rộng đến văn hóa, con người ở nhiều nước phương Đông, trong đó có Việt Nam. Trong học thuyết đó, quan niệm đạo làm người giữ vị trí trung tâm, định hướng cách thức ứng xử của con người trong quan hệ gia đình, xã hội; chỉ ra con đường tu dưỡng đạo đức cá nhân. Trong những điều kiện lịch sử nhất định, quan niệm này đã góp phần củng cố các giá trị nhân ái, hiếu học, trách nhiệm, trọng nghĩa tình; đồng thời chứa đựng những hạn chế gắn với trật tự xã hội phong kiến như tôn ti, gia trưởng, trọng nam khinh nữ, phục tùng và coi nhẹ vai trò của cá nhân. Tính hai mặt đó đòi hỏi cần xem xét quan niệm đạo làm người của Nho giáo trên quan điểm lịch sử - cụ thể, phân biệt những giá trị có thể tiếp tục kế thừa, phát huy và những yếu không còn phù hợp với yêu cầu phát triển con người hiện nay.

Ở Việt Nam, trải qua quá trình du nhập và tiếp biến lâu dài, quan niệm đạo làm người của Nho giáo đã thâm nhập vào đời sống gia đình, giáo dục, phong tục, tập quán và các quan hệ xã hội, đan xen với những giá trị văn hóa bản địa và các luồng tư tưởng khác. Vì vậy, ảnh hưởng của quan niệm này không tồn tại biệt lập, cũng không phải nguồn gốc duy nhất của những giá trị và hạn chế trong đạo đức, lối sống của người Việt Nam. Việc nhận diện và lý giải ảnh hưởng đó cần đặt trong mối quan hệ với điều kiện lịch sử - xã hội, quá trình tiếp biến văn hóa và sự vận động của các thiết chế xã hội. Đây là vấn đề có ý nghĩa lý luận khi nghiên cứu ảnh hưởng của quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay.

Về phương diện thực tiễn, quá trình đổi mới, phát triển kinh tế thị trường, hội nhập quốc tế, chuyển đổi số “đang làm thay đổi căn bản các chuẩn mực ứng xử và hệ giá trị văn hóa”; “Môi trường văn hóa chưa thật sự lành mạnh, đạo đức xã hội còn biểu hiện xuống cấp, mất bản sắc”, trong khi đó, “nội dung xây dựng con người còn phiến diện, chỉ tập trung vào đào tạo,

bồi dưỡng kiến thức, chưa chú ý giáo dục lý tưởng chính trị, đạo đức, lối sống”. Trước yêu cầu đó, Đảng xác định, chú trọng xây dựng đồng bộ hệ giá trị quốc gia, hệ giá trị văn hóa, hệ giá trị gia đình và chuẩn mực con người Việt Nam, hướng tới xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện, trong đó “lấy xây dựng nhân cách con người làm trọng tâm ...; đặt giáo dục đạo đức, văn hóa lên hàng đầu trong các cơ sở giáo dục từ bậc mầm non”. Điều đó đặt ra yêu cầu kế thừa có chọn lọc và chuyển hóa những giá trị tư tưởng, đạo đức truyền thống, trong đó có quan niệm đạo làm người của Nho giáo, phù hợp với yêu cầu xây dựng con người Việt Nam hiện nay.

Trong bối cảnh mới, thông qua quá trình tiếp biến và những phương thức ảnh hưởng khác nhau, quan niệm đạo làm người của Nho giáo vẫn để lại những dấu ấn nhất định đối với quá trình xây dựng con người Việt Nam trên cả phương diện tích cực và tiêu cực. Vấn đề đặt ra không chỉ là nhận diện giá trị và hạn chế của quan niệm này, mà còn phải làm rõ nội dung, phương thức và biểu hiện ảnh hưởng của nó; từ đó phát huy ảnh hưởng tích cực, hạn chế ảnh hưởng tiêu cực, góp phần xây dựng “chuẩn mực con người Việt Nam (yêu nước, đoàn kết, tự cường, nghĩa tình, trung thực, trách nhiệm, kỷ cương, sáng tạo). Kết hợp nhuần nhuyễn giữa giá trị truyền thống với giá trị hiện đại, dân tộc với quốc tế, góp phần quan trọng phát triển toàn diện con người, đạo đức xã hội và phẩm cách quốc gia trong kỷ nguyên mới”.

Mặc dù đã có nhiều công trình nghiên cứu về Nho giáo, đạo đức Nho giáo, quan niệm đạo làm người và xây dựng con người Việt Nam, song ảnh hưởng của quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay vẫn còn những phương diện cần tiếp tục được nghiên cứu một cách hệ thống, chuyên sâu dưới góc độ triết học. Vì vậy, nghiên cứu sinh chọn đề tài ***“Ảnh hưởng quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay”*** làm đề tài luận án.

2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

2.1. Mục đích nghiên cứu

Trên cơ sở làm rõ một số vấn đề lý luận về quan niệm đạo làm người của Nho giáo, luận án phân tích thực trạng, nguyên nhân ảnh hưởng quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam; từ đó đề xuất các quan điểm và giải pháp chủ yếu nhằm phát huy ảnh hưởng tích cực, hạn chế ảnh hưởng tiêu cực từ quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay.

2.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

Thứ nhất, tổng quan tình hình nghiên cứu liên quan đến đề tài; đánh giá những kết quả đã đạt được, xác định khoảng trống và những vấn đề đặt ra luận án cần tiếp tục nghiên cứu.

Thứ hai, làm rõ một số vấn đề lý luận về quan niệm đạo làm người của Nho giáo, vấn đề xây dựng con người Việt Nam hiện nay và phương thức ảnh hưởng quan niệm này đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay.

Thứ ba, phân tích, đánh giá thực trạng ảnh hưởng tích cực, tiêu cực và nguyên nhân của những ảnh hưởng đó đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay.

Thứ tư, đề xuất quan điểm và giải pháp chủ yếu nhằm phát huy ảnh hưởng tích cực, hạn chế ảnh hưởng tiêu cực từ quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Ảnh hưởng quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay.

3.2. Phạm vi nghiên cứu

Về nội dung: Luận án tập trung nghiên cứu quan niệm đạo làm người của Nho giáo trên hai phương diện cơ bản: (1) Trách nhiệm, nghĩa vụ, bổn phận của cá nhân trong các mối quan hệ: vua - tôi, cha - con, chồng - vợ, anh - em, bạn bè (Ngũ luân); (2) Sự tu dưỡng đạo đức cá nhân theo chuẩn mực nhân, nghĩa, lễ, trí, tín (Ngũ thường). Trên cơ sở đó, luận án nghiên

cứu ảnh hưởng của những quan niệm này đối với việc xây dựng các giá trị, chuẩn mực đạo đức, nhân cách, lối sống và cách ứng xử của con người Việt Nam hiện nay.

Về không gian: Việt Nam

Về thời gian: Luận án khảo sát giai đoạn từ khi ban hành Nghị quyết Trung ương 5 khóa VIII (1998) đến nay.

4. Cơ sở lý luận và phương pháp nghiên cứu

4.1. Cơ sở lý luận

Luận án được thực hiện trên cơ sở lý luận của chủ nghĩa Mác - Lênin; tư tưởng Hồ Chí Minh; quan điểm, đường lối của Đảng Cộng sản Việt Nam và chính sách, pháp luật của Nhà nước về văn hóa, con người; đồng thời kế thừa có chọn lọc những thành tựu nghiên cứu trong và ngoài nước liên quan đến đề tài.

4.2. Phương pháp nghiên cứu

Về phương pháp luận: Luận án dựa trên phương pháp luận của chủ nghĩa duy vật biện chứng và chủ nghĩa duy vật lịch sử, vận dụng các quan điểm khách quan, toàn diện, phát triển, lịch sử - cụ thể và thực tiễn.

Về Phương pháp nghiên cứu cụ thể: Luận án được nghiên cứu dựa trên cơ sở sử dụng tổng hợp các phương pháp nghiên cứu cụ thể như: phương pháp lịch sử và lôgic, phương pháp phân tích và tổng hợp, phương pháp so sánh, phương pháp hệ thống hóa, phương pháp khái quát hóa và trừu tượng hóa khoa học, phương pháp thống kê và xử lý tài liệu nhằm làm rõ quá trình hình thành, tiếp biến, phương thức ảnh hưởng của quan niệm đạo làm người của Nho giáo, đồng thời luận giải cơ sở lý luận, đánh giá thực trạng và đề xuất các giải pháp của luận án.

5. Đóng góp mới về khoa học của luận án

Thứ nhất, luận án góp phần hệ thống hóa và làm rõ dưới góc độ triết học quan niệm đạo làm người của Nho giáo trong sự thống nhất giữa hai phương diện: trách nhiệm, nghĩa vụ, bổn phận của con người trong các quan hệ xã hội và sự tự tu dưỡng, hoàn thiện đạo đức cá nhân; đồng thời, làm rõ nội dung xây dựng con người Việt Nam và phương thức ảnh hưởng quan

niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay.

Thứ hai, luận án nhận diện và luận giải có hệ thống tính hai mặt trong ảnh hưởng quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay; sự tiếp biến, đan xen của ảnh hưởng này với truyền thống văn hóa dân tộc, điều kiện kinh tế - xã hội và các luồng tư tưởng - văn hóa khác, qua đó, góp phần khắc phục cách tiếp cận quy giản, đồng nhất những biểu hiện tích cực hoặc tiêu cực trong đời sống con người Việt Nam với ảnh hưởng của Nho giáo.

Thứ ba, luận án đề xuất các quan điểm và giải pháp nhằm phát huy ảnh hưởng tích cực, hạn chế ảnh hưởng tiêu cực từ quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam trên tinh thần gắn kết truyền thống với hiện đại, đáp ứng yêu cầu xây dựng hệ giá trị và chuẩn mực con người Việt Nam trong bối cảnh mới.

6. Ý nghĩa lý luận và thực tiễn của luận án

6.1. Về ý nghĩa lý luận

Kết quả nghiên cứu của luận án góp phần làm rõ một số vấn đề lý luận về quan niệm đạo làm người của Nho giáo, phương thức và tính hai mặt trong ảnh hưởng của quan niệm này đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay; qua đó bổ sung luận cứ khoa học cho việc nhận diện, đánh giá và kế thừa có chọn lọc các giá trị trong quan niệm đạo làm người của Nho giáo phù hợp với yêu cầu xây dựng con người Việt Nam trong bối cảnh mới.

6.2. Về ý nghĩa thực tiễn

Kết quả nghiên cứu của luận án góp phần cung cấp luận cứ cho việc phát huy ảnh hưởng tích cực, hạn chế ảnh hưởng tiêu cực từ quan niệm đạo làm người của Nho giáo trong xây dựng con người Việt Nam; đồng thời có thể được sử dụng làm tài liệu tham khảo trong nghiên cứu, giảng dạy và học tập về Nho giáo, lịch sử tư tưởng Việt Nam, những vấn đề triết học về con người.

7. Kết cấu của luận án

Ngoài phần mở đầu, kết luận và danh mục tài liệu tham khảo, nội dung luận án gồm 4 chương, 10 tiết.

Chương 1

TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN

1.1. NHỮNG CÔNG TRÌNH NGHIÊN CỨU LIÊN QUAN ĐẾN ẢNH HƯỞNG QUAN NIỆM ĐẠO LÀM NGƯỜI CỦA NHO GIÁO ĐỐI VỚI CON NGƯỜI VIỆT NAM HIỆN NAY - MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN

Nho giáo và ảnh hưởng của Nho giáo đã được nhiều học giả trong và ngoài nước nghiên cứu trên các phương diện chính trị, xã hội, đạo đức, làm rõ các phạm trù, chuẩn mực như nhân, nghĩa, lễ, trí, tín, trung, hiếu; các nguyên tắc ứng xử trong Tam cương, Ngũ luân và quá trình tiếp biến Nho giáo ở Việt Nam. Vấn đề xây dựng con người Việt Nam cũng được tiếp cận dưới nhiều góc độ, nhất là các giá trị truyền thống, giá trị tinh thần, chuẩn mực con người Việt Nam. Những kết quả đó cung cấp cơ sở lý luận quan trọng để luận án kế thừa, đồng thời đặt ra yêu cầu tiếp tục nghiên cứu một cách hệ thống nội dung và phương thức ảnh hưởng của quan niệm đạo làm người Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay dưới góc độ triết học.

1.2. NHỮNG CÔNG TRÌNH NGHIÊN CỨU LIÊN QUAN ĐẾN THỰC TRẠNG ẢNH HƯỞNG QUAN NIỆM ĐẠO LÀM NGƯỜI CỦA NHO GIÁO ĐỐI VỚI XÂY DỰNG CON NGƯỜI VIỆT NAM HIỆN NAY

Các công trình đã phân tích ảnh hưởng của tư tưởng phong kiến, trong đó có Nho giáo, đối với đời sống đạo đức, tinh thần, nhân cách và các quan hệ xã hội của người Việt Nam trên cả phương diện tích cực và tiêu cực. Một số nghiên cứu tập trung vào những nhóm đối tượng, địa bàn cụ thể như phụ nữ, đội ngũ cán bộ lãnh đạo, quản lý và cư dân vùng đồng bằng sông Hồng; đồng thời bước đầu luận giải nguyên nhân của những ảnh hưởng đó từ quá trình tiếp biến Nho giáo, sự bảo lưu các giá trị văn hóa truyền thống và tác động của điều kiện kinh tế - xã hội.

1.3. NHỮNG CÔNG TRÌNH NGHIÊN CỨU LIÊN QUAN ĐẾN QUAN ĐIỂM, GIẢI PHÁP PHÁT HUY ẢNH HƯỞNG TÍCH CỰC, HẠN CHẾ ẢNH HƯỞNG TIÊU CỰC TỪ QUAN NIỆM ĐẠO LÀM NGƯỜI CỦA NHO GIÁO ĐỐI VỚI XÂY DỰNG CON NGƯỜI VIỆT NAM HIỆN NAY

Các công trình nghiên cứu đã đề xuất, gợi mở những định hướng kế thừa, phát huy giá trị tích cực, khắc phục hạn chế tiêu cực của đạo đức Nho giáo, tập trung vào vận dụng tư tưởng Hồ Chí Minh về kế thừa có chọn lọc các giá trị truyền thống; kết hợp đạo đức truyền thống với yêu cầu phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội; phát huy vai trò của gia đình, nhà trường và các tổ chức xã hội trong giáo dục con người. Những kết quả đó có giá trị tham khảo quan trọng, song việc xây dựng hệ thống quan điểm, giải pháp gắn trực tiếp với nội dung, phương thức và thực trạng ảnh hưởng của quan niệm đạo làm người Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay vẫn cần được nghiên cứu sâu hơn.

1.4. GIÁ TRỊ CỦA CÁC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC ĐÃ TỔNG QUAN VÀ NHỮNG VẤN ĐỀ LUẬN ÁN TIẾP TỤC NGHIÊN CỨU

1.4.1. Giá trị nghiên cứu của các công trình khoa học đã công bố liên quan đến đề tài luận án

Tổng quan các công trình nghiên cứu cho thấy một số kết quả chủ yếu sau:

Thứ nhất, làm rõ cơ sở hình thành, nội dung cơ bản của tư tưởng đạo đức Nho giáo, nhất là các chuẩn mực Ngũ thường, Ngũ luân và quá trình tiếp biến ở Việt Nam; đồng thời cung cấp những luận cứ về xây dựng con người Việt Nam trong thời kỳ mới.

Thứ hai, nhận diện những biểu hiện ảnh hưởng tích cực, tiêu cực của đạo đức Nho giáo đối với đạo đức, nhân cách, lối sống và các quan hệ xã hội của người Việt Nam; bước đầu lý giải nguyên nhân của những ảnh hưởng đó trong quá trình vận động của xã hội.

Thứ ba, gợi mở một số quan điểm giải pháp kế thừa có chọn lọc các giá trị đạo đức truyền thống, khắc phục những yếu tố lạc hậu; nhấn mạnh vai trò của giáo dục, gia đình, pháp luật, môi trường văn hóa và các chủ thể xã hội trong xây dựng con người Việt Nam.

1.4.2. Những vấn đề luận án tiếp tục nghiên cứu

Trên cơ sở kế thừa các kết quả nghiên cứu đã công bố, luận án tiếp tục tập trung nghiên cứu ba nội dung cơ bản sau:

Thứ nhất, hệ thống hóa và luận giải quan niệm đạo làm người của Nho giáo trong sự thống nhất giữa tu dưỡng đạo đức cá nhân theo Ngũ thường và thực hiện trách nhiệm, nghĩa vụ, bổn phận trong các quan hệ xã hội theo Ngũ luân; làm rõ quá trình tiếp biến ở Việt Nam và phương thức ảnh hưởng của quan niệm này đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay.

Thứ hai, phân tích, đánh giá một cách hệ thống ảnh hưởng tích cực và tiêu cực của quan niệm đạo làm người Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay; làm rõ nguyên nhân của những ảnh hưởng đó trong mối quan hệ với điều kiện kinh tế - xã hội, các thiết chế xã hội và quá trình tiếp biến văn hóa.

Thứ ba, xác lập các quan điểm và đề xuất hệ thống giải pháp nhằm phát huy ảnh hưởng tích cực, hạn chế ảnh hưởng tiêu cực từ quan niệm đạo làm người của Nho giáo, trên cơ sở kế thừa có chọn lọc, cải biến các giá trị truyền thống phù hợp với yêu cầu xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện trong kỷ nguyên mới.

Tiểu kết chương 1

Các công trình trong và ngoài nước đã cung cấp những luận cứ quan trọng về tư tưởng đạo đức Nho giáo, ảnh hưởng của đạo đức Nho giáo đối với con người Việt Nam và định hướng kế thừa các giá trị đạo đức truyền thống. Tuy nhiên, việc luận giải một cách hệ thống nội dung, phương thức và tính hai mặt trong ảnh hưởng của quan niệm đạo làm người Nho giáo đối

với xây dựng con người Việt Nam hiện nay, đặc biệt trong mối quan hệ với điều kiện kinh tế - xã hội và quá trình tiếp biến văn hóa, vẫn cần tiếp tục được làm sâu sắc dưới góc độ chủ nghĩa duy vật biện chứng và chủ nghĩa duy vật lịch sử. Đây là cơ sở để luận án xác định hướng tiếp cận và triển khai các nội dung nghiên cứu tiếp theo.

Chương 2

ẢNH HƯỞNG QUAN NIỆM ĐẠO LÀM NGƯỜI CỦA NHO GIÁO ĐỐI VỚI XÂY DỰNG CON NGƯỜI VIỆT NAM HIỆN NAY - MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN

2.1. QUAN NIỆM ĐẠO LÀM NGƯỜI CỦA NHO GIÁO

2.1.1. Quan niệm về bản tính con người - cơ sở hình thành quan niệm đạo làm người của Nho giáo

Quan niệm đạo làm người của Nho giáo được hình thành trên cơ sở quan niệm về bản tính con người. Mặc dù, Khổng Tử, Mạnh Tử và Tuân Tử có những lý giải khác nhau về bản tính người, song đều đề cao vai trò của giáo dục, tu dưỡng đạo đức và thực hành lễ nghĩa trong việc hình thành nhân cách, điều chỉnh hành vi. Trên cơ sở đó, Nho giáo xác lập hệ thống chuẩn mực đạo đức và nguyên tắc ứng xử, định hướng con người tu thân và thực hiện trách nhiệm, bổn phận trong các quan hệ xã hội.

2.1.2. Khái niệm “đạo làm người” của Nho giáo

Trong Nho giáo, đạo bao gồm thiên đạo và nhân đạo, trong đó nhân đạo được đặc biệt coi trọng nhằm giáo hóa con người và duy trì trật tự xã hội. Theo đó, *đạo làm người là con đường tu thân, thực hành lễ sống, bao gồm hệ thống chuẩn mực đạo đức và nguyên tắc xử thế trong các mối quan hệ, nhằm xác định trách nhiệm, nghĩa vụ bổn phận của mỗi người và điều chỉnh nhận thức, hành vi của cá nhân trong quan hệ với mình, với người từ trong gia đình đến ngoài xã hội.*

2.1.3. Nội dung cơ bản trong quan niệm đạo làm người của Nho giáo

2.1.3.1. Trách nhiệm, nghĩa vụ, bốn phận của con người trong các mối quan hệ

Quan niệm đạo làm người của Nho giáo được thể hiện ở Ngũ luân bao gồm năm mối quan hệ cơ bản: vua - tôi, cha - con, vợ - chồng, anh - em và bạn bè. Trong đó, trách nhiệm, nghĩa vụ và bốn phận của mỗi cá nhân được xác định theo vị trí, vai trò trong gia đình và xã hội.

Về quan hệ vua - tôi (quân - thần): Nho giáo đề cao đạo đức, trách nhiệm trọng dân, sử dụng người hiền tài của người cầm quyền và lòng trung thành, tận tụy của bề tôi. Trong quá trình tiếp biến ở Việt Nam, quan niệm này được bổ sung tinh thần trọng dân, thân dân và từng bước chuyển hóa từ trung với vua sang trung với nước, với dân.

Về quan hệ cha - con (phụ - tử): Nho giáo đề cao nguyên tắc “phụ tử, tử hiếu”, xác định trách nhiệm giáo dưỡng của cha mẹ và lòng hiếu kính của con cái. Trong Nho giáo Việt Nam, đạo hiếu được tiếp biến, mở rộng từ trách nhiệm đối với gia đình đến nghĩa vụ đối với cộng đồng, dân tộc.

Về quan hệ chồng - vợ (phu - phụ): Nho giáo đề cao nghĩa tình, trách nhiệm của vợ chồng trong gia đình, nhưng đồng thời xác lập trật tự phụ quyền, yêu cầu người vợ phục tùng người chồng. Trong quá trình tiếp biến ở Việt Nam, quan niệm này vừa bảo lưu những yếu tố gia trưởng, vừa có sự điều chỉnh theo hướng coi trọng vai trò của người phụ nữ trong gia đình.

Về quan hệ anh em (huynh - đệ): Nho giáo đề cao nguyên tắc “huynh lương, đệ lễ”, nhấn mạnh trách nhiệm yêu thương, dìu dắt của người anh và sự kính trọng của người em. Quan niệm này được tiếp thu, góp phần củng cố tình cảm, trách nhiệm và sự gắn kết giữa các thành viên trong gia đình Việt Nam.

Về quan hệ bạn bè (bằng hữu): Nho giáo coi trọng nguyên tắc “bằng hữu hữu tín”, đề cao sự chân thành, trung thực và giữ chữ tín trong quan hệ

bạn bè. Những giá trị này tiếp tục được kế thừa trong văn hóa ứng xử của người Việt Nam.

2.1.3.2. Những phẩm chất tự tu dưỡng đạo đức cá nhân

Nho giáo coi tu thân là nền tảng hoàn thiện nhân cách và thực hiện trách nhiệm xã hội. Nội dung cốt lõi của tu dưỡng đạo đức được thể hiện qua Ngũ thường (nhân, nghĩa, lễ, trí, tín), trong đó nhân giữ vị trí trung tâm, định hướng việc hình thành phẩm chất đạo đức và mẫu người quân tử.

Trải qua quá trình phát triển từ Nho giáo Tiên Tần đến Hán Nho, Tống Nho, hệ chuẩn mực Ngũ thường được bổ sung, điều chỉnh phù hợp với những điều kiện lịch sử và yêu cầu duy trì trật tự xã hội. Khi du nhập vào Việt Nam, các chuẩn mực này tiếp tục được tiếp biến trên nền tảng truyền thống yêu nước, nhân ái, trọng nghĩa tình và ý thức cộng đồng, vừa góp phần bồi đắp những giá trị đạo đức tích cực, vừa mang theo những giới hạn lịch sử nhất định.

Như vậy, quan niệm đạo làm người của Nho giáo là sự thống nhất giữa tu dưỡng đạo đức cá nhân theo Ngũ thường và thực hiện trách nhiệm, nghĩa vụ, bổn phận trong các quan hệ xã hội theo Ngũ luân. Hai phương diện này có quan hệ chặt chẽ, tạo thành cơ sở lý luận để xem xét ảnh hưởng của quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay.

2.2. VẤN ĐỀ XÂY DỰNG CON NGƯỜI VIỆT NAM VÀ PHƯƠNG THỨC ẢNH HƯỞNG QUAN NIỆM ĐẠO LÀM NGƯỜI CỦA NHO GIÁO ĐỐI VỚI XÂY DỰNG CON NGƯỜI VIỆT NAM HIỆN NAY

2.2.1. Vấn đề về xây dựng con người Việt Nam hiện nay

2.2.1.1. Quan điểm về con người và xây dựng con người Việt Nam hiện nay

Trên cơ sở vận dụng quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin và tư tưởng Hồ Chí Minh, Đảng Cộng sản Việt Nam xác định con người vừa là mục tiêu, vừa là động lực của sự phát triển; xây dựng con người Việt Nam

phát triển toàn diện là nhiệm vụ trọng tâm trong chiến lược phát triển văn hóa, con người và đất nước.

2.2.1.2. Nội dung cơ bản của xây dựng con người Việt Nam hiện nay

Một là, xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện trên các phương diện đức, trí, thể, mỹ.

Hai là, xây dựng con người Việt Nam gắn với hoàn thiện hệ giá trị và chuẩn mực con người. Trong đó, xác định tám chuẩn mực cơ bản của con người Việt Nam thời kỳ hiện nay: yêu nước, đoàn kết, tự cường, nghĩa tình, trung thực, trách nhiệm, kỷ cương và sáng tạo.

2.2.2. Phương thức ảnh hưởng quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay

Thứ nhất, quan niệm đạo làm người của Nho giáo tác động gián tiếp thông qua phong tục, tập quán và tâm lý truyền thống.

Thứ hai, quan niệm đạo làm người của Nho giáo ảnh hưởng đến con người Việt Nam hiện nay thông qua giáo dục, truyền thống gia đình.

Thứ ba, quan niệm đạo làm người của Nho giáo ảnh hưởng đến con người Việt Nam hiện nay thông qua gia huấn của dòng họ, hương ước và các thiết chế văn hóa cộng đồng.

Thứ tư, quan niệm đạo làm người của Nho giáo ảnh hưởng gián tiếp đến xây dựng con người Việt Nam hiện nay thông qua quá trình kế thừa, chọn lọc và thể chế hóa trong một số đường lối, chủ trương của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước.

Thông qua các phương thức trên, quan niệm đạo làm người của Nho giáo tiếp tục tác động đến nhận thức, hành vi và các quan hệ xã hội của con người Việt Nam với mức độ, biểu hiện khác nhau. Ảnh hưởng đó mang tính hai mặt, được quy định bởi điều kiện lịch sử - xã hội và quá trình tiếp biến văn hóa. Việc đánh giá ảnh hưởng tích cực hay tiêu cực phải căn cứ vào mức độ phù hợp của các giá trị, chuẩn mực Nho giáo với yêu cầu phát triển toàn diện con người Việt Nam hiện nay.

Tiểu kết chương 2

Chương 2 đã làm rõ cơ sở hình thành, nội dung cơ bản và quá trình tiếp biến quan niệm đạo làm người của Nho giáo ở Việt Nam; đồng thời xác định những yêu cầu chủ yếu của xây dựng con người Việt Nam hiện nay và các phương thức ảnh hưởng của quan niệm này. Trên cơ sở phương pháp luận duy vật biện chứng và duy vật lịch sử, luận án khẳng định ảnh hưởng của quan niệm đạo làm người của Nho giáo mang tính hai mặt, vận động và biến đổi trong sự tác động của điều kiện kinh tế - xã hội, các thiết chế xã hội và quá trình tiếp biến văn hóa. Đây là cơ sở lý luận để phân tích thực trạng và nguyên nhân ảnh hưởng ở Chương 3.

Chương 3

ẢNH HƯỞNG QUAN NIỆM ĐẠO LÀM NGƯỜI CỦA NHO GIÁO ĐỐI VỚI XÂY DỰNG CON NGƯỜI VIỆT NAM HIỆN NAY - THỰC TRẠNG VÀ NGUYÊN NHÂN

3.1. ẢNH HƯỞNG TÍCH CỰC TỪ QUAN NIỆM ĐẠO LÀM NGƯỜI CỦA NHO GIÁO ĐỐI VỚI XÂY DỰNG CON NGƯỜI VIỆT NAM HIỆN NAY VÀ NGUYÊN NHÂN

3.1.1. Những ảnh hưởng tích cực từ quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay

3.1.1.1. Về phẩm chất tự tu dưỡng đạo đức cá nhân

i). Chuẩn mực đạo làm người của Nho giáo có ảnh hưởng và ý nghĩa tích cực nhất định đến tu dưỡng đạo đức cá nhân

Quan niệm đạo làm người của Nho giáo đề cao tu thân, coi việc tự giác rèn luyện đạo đức là cơ sở để hoàn thiện nhân cách và thực hiện trách nhiệm đối với gia đình, xã hội. Trong quá trình tiếp biến và ảnh hưởng ở Việt Nam, tư tưởng này góp phần củng cố quan niệm coi trọng giá trị đạo đức, ý thức tự kiểm điểm, tự điều chỉnh hành vi và trách nhiệm nêu gương;

qua đó có ý nghĩa đối với việc hình thành lối sống trung thực, trách nhiệm và tinh thần tự hoàn thiện của con người hiện nay.

ii). Quan niệm đạo làm người của Nho giáo có ảnh hưởng và ý nghĩa tích cực nhất định trong xây dựng nhân cách và lối sống tốt đẹp của con người Việt Nam hiện nay

Những nội dung tích cực của nhân, nghĩa, lễ, trí, tín được tiếp nhận, cải biến trong sự giao thoa với truyền thống văn hóa Việt Nam, qua đó góp phần củng cố lối sống nhân ái, nghĩa tình, trọng chữ tín, coi trọng liêm chính và trách nhiệm. Đây không phải những phẩm chất do riêng Nho giáo tạo nên, mà là kết quả tác động đan xen của nhiều nguồn giá trị và điều kiện lịch sử - xã hội.

3.1.1.2. Về trách nhiệm, nghĩa vụ, bốn phận của con người trong các mối quan hệ

i). Quan niệm đạo làm người của Nho giáo có ảnh hưởng và ý nghĩa tích cực nhất định trong việc hình thành ý thức trách nhiệm cộng đồng của con người Việt Nam

Đạo làm người của Nho giáo xác lập hệ thống chuẩn mực đạo đức, trong đó việc thực hiện bốn phận đối với gia đình được xem là nền tảng để mở rộng trách nhiệm đối với cộng đồng, quốc gia. Mặc dù, ý thức trách nhiệm cộng đồng của người Việt được hình thành trực tiếp từ tiền đề kinh tế - xã hội, văn hóa bản địa, tuy nhiên trong quá trình tiếp biến và Việt hóa, những giá trị tích cực của Nho giáo đã góp phần củng cố ý thức trách nhiệm xã hội, tinh thần cống hiến và ý thức vì cộng đồng. Những giá trị đó có sự tương đồng với yêu cầu xây dựng con người Việt Nam hiện nay theo định hướng của Đảng, nhất là các phẩm chất yêu nước, trách nhiệm, nghĩa tình, ý thức công dân và khát vọng cống hiến vì sự phát triển đất nước.

ii). Quan niệm đạo làm người của Nho giáo có ảnh hưởng và ý nghĩa tích cực nhất định trong gắn kết quan hệ cha mẹ - con cái.

Quan niệm đạo làm người của Nho giáo với các chuẩn mực hiếu, từ, kính, thuận đã góp phần củng cố mối quan hệ cha mẹ - con cái, tạo nền tảng

cho sự ổn định và bền vững của gia đình Việt Nam. Trong đó, cha mẹ có trách nhiệm sinh thành, nuôi dưỡng, giáo dục và nêu gương cho con cái; ngược lại, con cái phải hiếu kính, biết ơn, phụng dưỡng cha mẹ và giữ gìn truyền thống tốt đẹp của gia đình. Trong bối cảnh hiện nay, cùng với những biến đổi về cơ cấu gia đình và quá trình già hóa dân số, các giá trị tích cực của đạo hiếu tiếp tục có ý nghĩa trong việc củng cố tình cảm giữa cha mẹ và con cái, nâng cao trách nhiệm giữa các thế hệ trong gia đình.

iii). Quan niệm đạo làm người của Nho giáo có ảnh hưởng và ý nghĩa tích cực nhất định trong xây dựng quan hệ vợ chồng, củng cố sự bền vững gia đình.

Luận án chỉ ra rằng, mặc dù quan niệm về quan hệ vợ chồng trong Nho giáo còn mang dấu ấn của tư tưởng gia trưởng và bất bình đẳng giới, song hạt nhân hợp lý của đạo vợ chồng vẫn đề cao sự hòa thuận, thủy chung, nghĩa tình, tinh thần sẻ chia và trách nhiệm giữa vợ chồng trong xây dựng gia đình. Thông qua quá trình tiếp biến và kế thừa có chọn lọc, những giá trị này tiếp tục được phát huy trong đời sống gia đình Việt Nam. Trong bối cảnh kinh tế thị trường, hội nhập quốc tế và biến đổi các giá trị gia đình, các chuẩn mực tích cực đó vẫn có ý nghĩa trong việc củng cố nền tảng đạo đức gia đình, tăng cường sự gắn kết giữa các thành viên và góp phần xây dựng gia đình Việt Nam ấm no, tiến bộ, hạnh phúc, văn minh.

iv). Quan niệm đạo làm người của Nho giáo có ảnh hưởng và ý nghĩa tích cực trong gắn kết mối quan hệ anh em, họ hàng.

Quan niệm đạo làm người của Nho giáo với các chuẩn mực huynh lương, đệ đệ đã góp phần bồi đắp tinh thần yêu thương, nhường nhịn, đùm bọc và ý thức trách nhiệm giữa các thành viên trong gia đình, dòng họ. Thông qua quá trình tiếp biến và Việt hóa, những giá trị này trở thành một trong những yếu tố góp phần giữ gìn gia phong, củng cố truyền thống hiếu nghĩa và tăng cường sự gắn kết giữa các thế hệ.

Trong bối cảnh hiện nay, mặc dù mô hình gia đình truyền thống đang chuyển dần sang gia đình hạt nhân, mối quan hệ anh em, họ hàng vẫn được

duy trì thông qua các hoạt động tương trợ, chăm sóc, chia sẻ trách nhiệm và hỗ trợ nhau trong đời sống. Những giá trị đó tiếp tục góp phần củng cố khối đoàn kết gia đình, giữ gìn bản sắc văn hóa và xây dựng môi trường xã hội giàu tính nhân văn.

3.1.2. Nguyên nhân của những ảnh hưởng tích cực

Thứ nhất, yêu cầu gắn kết giữa truyền thống và hiện đại trong xây dựng con người Việt Nam hiện nay.

Thứ hai, sự giao thoa, tiếp biến giữa quan niệm đạo làm người của Nho giáo với văn hóa truyền thống Việt Nam.

Thứ ba, quan điểm của Đảng và Nhà nước về kế thừa truyền thống dân tộc, tiếp thu có chọn lọc tinh hoa văn hóa nhân loại.

Thứ tư, một số giá trị trong quan niệm đạo làm người Nho giáo có tính phổ quát và khả năng thích ứng với bối cảnh hiện đại.

3.2. ẢNH HƯỞNG TIÊU CỰC TỪ QUAN NIỆM ĐẠO LÀM NGƯỜI CỦA NHO GIÁO ĐỐI VỚI XÂY DỰNG CON NGƯỜI VIỆT NAM HIỆN NAY VÀ NGUYÊN NHÂN

3.2.1. Những ảnh hưởng tiêu cực từ quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay

3.2.1.1. Về phẩm chất tự tu dưỡng đạo đức cá nhân

i). Xu hướng tuyệt đối hóa đạo đức trong quan niệm đạo làm người của Nho giáo dẫn đến khuynh hướng chưa coi trọng đúng mức năng lực, tài năng và hiệu quả thực tiễn của con người.

Việc đề cao đức trị và tu thân trong Nho giáo, khi bị tuyệt đối hóa, có thể dẫn đến khuynh hướng coi trọng biểu hiện đạo đức hơn năng lực, tài năng và hiệu quả công việc. Trong bối cảnh đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa, phát triển kinh tế tri thức và hội nhập quốc tế khuynh hướng này trở thành rào cản đối với yêu cầu xây dựng con người Việt Nam hiện nay. Vì vậy, cần kế thừa giá trị nhân văn của tư tưởng đề cao đạo đức trong Nho giáo, đồng thời khắc phục xu hướng tuyệt đối hóa đạo đức, bảo đảm đánh giá con người trên cơ sở kết hợp hài hòa giữa đức và tài, giữa phẩm chất đạo đức, năng lực, hiệu quả thực tiễn và mức độ cống hiến cho xã hội.

ii). Xu hướng tuyệt đối hóa đạo đức dẫn đến xem nhẹ pháp luật, thiếu tôn trọng kỷ cương, pháp luật trong xử lý các vấn đề xã hội.

Việc tuyệt đối hóa đạo đức và quan hệ tình cảm có thể góp phần duy trì tâm lý nể nang, trọng quan hệ thân thuộc hơn nguyên tắc pháp luật. Đan xen với đặc điểm văn hóa làng xã và những hạn chế trong thực thi pháp luật, khuynh hướng này ảnh hưởng đến ý thức thượng tôn pháp luật, tính công bằng và trách nhiệm công dân.

iii). Xu hướng tuyệt đối hóa các chuẩn mực đạo đức hình thành và nuôi dưỡng chủ nghĩa hình thức trong đời sống xã hội

Khi các chuẩn mực đạo đức bị tuyệt đối hóa và tách rời yêu cầu của thực tiễn, chúng có thể bị hình thức hóa, làm suy giảm giá trị đích thực của các giá trị đạo đức. Các phạm trù như nhân, nghĩa, lễ từ những chuẩn mực định hướng hành vi dễ bị biến thành khẩu hiệu, nghi thức hoặc công cụ che đậy lợi ích cá nhân, đề cao hình thức hơn hiệu quả thực chất. Trong điều kiện hiện nay, khuynh hướng này góp phần nuôi dưỡng bệnh thành tích, lối sống hình thức và tâm lý coi trọng biểu hiện bề ngoài, làm giảm tinh thần dám nghĩ, dám làm, dám chịu trách nhiệm, đồng thời cản trở việc hình thành các phẩm chất trung thực, trách nhiệm, sáng tạo và liêm chính của con người Việt Nam.

3.2.1.2. Về trách nhiệm, nghĩa vụ, bổn phận của con người trong các mối quan hệ

i). Quan niệm tôn ti, đẳng cấp trong các quan hệ xã hội duy trì tư tưởng gia trưởng, đầu óc địa vị, chuyên quyền, độc đoán.

Những yếu tố tôn ti, đẳng cấp trong quan niệm đạo làm người Nho giáo, thông qua quá trình bảo lưu và tiếp biến, vẫn có thể ảnh hưởng đến một số quan hệ gia đình và xã hội.

Trong quan hệ xã hội, ảnh hưởng này biểu hiện ở lối lãnh đạo mang tính gia trưởng, coi trọng quyền uy hơn dân chủ; một bộ phận cán bộ, công chức còn tâm lý nể nang, ngại va chạm, thiếu bản lĩnh phản biện; trong khi ở một số lĩnh vực của đời sống xã hội vẫn tồn tại tâm lý phụ thuộc vào

quyền lực, góp phần duy trì cơ chế “xin - cho” và làm giảm tính chủ động, bình đẳng trong thực thi quyền và nghĩa vụ công dân.

Trong quan hệ cha con - con cái, việc tuyệt đối hóa quyền uy của cha mẹ có thể dẫn đến khuynh hướng áp đặt trong giáo dục, can thiệp vào những quyết định quan trọng của con cái và đồng nhất đạo hiếu với sự phục tùng tuyệt đối. Điều đó không chỉ làm gia tăng khoảng cách giữa các thế hệ mà còn hạn chế sự hình thành tư duy độc lập, năng lực phản biện, bản lĩnh tự chủ và khả năng sáng tạo của thế hệ trẻ.

Trong quan hệ vợ chồng, quan niệm tôn ti góp phần duy trì tư tưởng gia trưởng, đề cao quyền uy của người chồng và đặt người phụ nữ vào vị thế phục tùng. Mặc dù bình đẳng giới đã đạt nhiều kết quả tích cực, song trên thực tế những biểu hiện của bất bình đẳng giới và bạo lực gia đình vẫn còn tồn tại ở một bộ phận gia đình, ảnh hưởng đến mục tiêu xây dựng gia đình Việt Nam tiến bộ, bình đẳng và hạnh phúc.

ii). *Việc đề cao nghĩa vụ, bốn phần một chiều trong các quan hệ xã hội hạn chế sự tự do cá nhân và cản trở sự phát triển toàn diện của con người.*

Thứ nhất, hạn chế sự phát triển của phụ nữ bởi tư tưởng “trọng nam khinh nữ”

Thứ hai, tư tưởng đề cao người già trong quan niệm đạo làm người của Nho giáo tạo ra những rào cản nhất định đối với sự phát triển của thế hệ trẻ.

Thứ ba, việc đề cao trật tự, hài hòa trong các mối quan hệ tạo ra những rào cản nhất định đối với việc hình thành phẩm chất tự cường, tư duy độc lập và năng lực sáng tạo của con người.

3.2.2. Nguyên nhân của những ảnh hưởng tiêu cực

Thứ nhất, xuất phát những hạn chế nội tại trong quan niệm đạo làm người của Nho giáo.

Thứ hai, sự bảo lưu những đặc điểm của nền kinh tế tiểu nông và cấu trúc xã hội truyền thống trong điều kiện hiện nay.

Thứ ba, sức sống của các tàn dư tâm lý và tập quán văn hóa chịu ảnh hưởng từ quan niệm đạo làm người Nho giáo.

Thứ tư, mặt trái của nền kinh tế thị trường và toàn cầu hóa.

Thứ năm, những hạn chế trong việc kết hợp giữa giáo dục đạo đức và giáo dục ý thức pháp luật, cũng như việc phát huy dân chủ trong đời sống xã hội.

Thứ sáu, sự thích ứng chưa kịp thời của một bộ phận trước những biến đổi nhanh chóng của xã hội hiện đại.

Tiểu kết chương 3

Chương 3 đã phân tích tính hai mặt trong ảnh hưởng của quan niệm đạo làm người Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay. Những giá trị tích cực góp phần bồi đắp đạo đức, nhân cách và trách nhiệm xã hội; trong khi các yếu tố mang giới hạn lịch sử có thể cản trở sự phát triển tính tự chủ, bình đẳng, ý thức pháp quyền và năng lực sáng tạo. Các ảnh hưởng này không tồn tại biệt lập mà vận động trong sự tác động đan xen của truyền thống văn hóa, điều kiện kinh tế - xã hội và các thiết chế xã hội.

Chương 4

QUAN ĐIỂM VÀ MỘT SỐ GIẢI PHÁP CƠ BẢN PHÁT HUY ẢNH HƯỞNG TÍCH CỰC, HẠN CHẾ ẢNH HƯỞNG TIÊU CỰC TỪ QUAN NIỆM ĐẠO LÀM NGƯỜI CỦA NHO GIÁO ĐỐI VỚI XÂY DỰNG CON NGƯỜI VIỆT NAM HIỆN NAY

4.1. QUAN ĐIỂM PHÁT HUY ẢNH HƯỞNG TÍCH CỰC, HẠN CHẾ ẢNH HƯỞNG TIÊU CỰC TỪ QUAN NIỆM ĐẠO LÀM NGƯỜI CỦA NHO GIÁO ĐỐI VỚI XÂY DỰNG CON NGƯỜI VIỆT NAM HIỆN NAY

4.1.1. Quát triệt tư tưởng Hồ Chí Minh về kế thừa có chọn lọc các giá trị trong quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay

Kế thừa quan niệm đạo làm người của Nho giáo theo tư tưởng Hồ Chí Minh không phải là phục hồi nguyên trạng các khuôn mẫu đạo đức truyền thống, mà là lựa chọn, cải biến và phát triển những yếu tố hợp lý trên nền tảng hệ giá trị mới, phù hợp với mục tiêu giải phóng và phát triển con người. Trên cơ sở kế thừa những giá trị tích cực về tu dưỡng đạo đức, trách

nhiệm cá nhân và các quan hệ xã hội, đồng thời loại bỏ những yếu tố lạc hậu, Hồ Chí Minh đã xây dựng hệ giá trị đạo đức mới phù hợp với mục tiêu giải phóng dân tộc, giải phóng con người và xây dựng xã hội mới. Đây là quan điểm có ý nghĩa phương pháp luận, định hướng việc phát huy ảnh hưởng tích cực và hạn chế ảnh hưởng tiêu cực từ quan niệm đạo làm người của Nho giáo trong xây dựng con người Việt Nam hiện nay.

4.1.2. Phát huy ảnh hưởng tích cực, hạn chế ảnh hưởng tiêu cực từ quan niệm đạo làm người của Nho giáo gắn với chiến lược phát triển đất nước và xây dựng nền văn hóa, con người Việt Nam trong kỷ nguyên mới

Việc phát huy ảnh hưởng tích cực và hạn chế ảnh hưởng tiêu cực từ quan niệm đạo làm người của Nho giáo phải được đặt trong tổng thể chiến lược phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội của đất nước và yêu cầu xây dựng nền văn hóa, con người Việt Nam trong kỷ nguyên mới. Theo đó, cần gắn việc kế thừa các giá trị tích cực của Nho giáo với xây dựng và thực hiện đồng bộ hệ giá trị quốc gia, hệ giá trị văn hóa, hệ giá trị gia đình và chuẩn mực con người Việt Nam; đồng thời phát huy những giá trị nhân văn phù hợp như nhân ái, nghĩa tình, trách nhiệm, liêm chính, ý thức cộng đồng, kết hợp với các giá trị hiện đại như dân chủ, pháp quyền, bình đẳng, sáng tạo và hội nhập.

4.2. MỘT SỐ GIẢI PHÁP CƠ BẢN NHẪM PHÁT HUY ẢNH HƯỞNG TÍCH CỰC, HẠN CHẾ ẢNH HƯỞNG TIÊU CỰC TỪ QUAN NIỆM ĐẠO LÀM NGƯỜI CỦA NHO GIÁO ĐỐI VỚI XÂY DỰNG CON NGƯỜI VIỆT NAM HIỆN NAY

4.2.1. Xây dựng môi trường kinh tế, văn hóa, xã hội thuận lợi cho việc phát huy ảnh hưởng tích cực, hạn chế ảnh hưởng tiêu cực từ quan niệm đạo làm người của Nho giáo

Thứ nhất, hoàn thiện thể chế kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa.

Một là, hoàn thiện thể chế, nâng cao năng lực, hiệu quả quản lý nhà nước, đảm bảo công khai, minh bạch và cạnh tranh bình đẳng trong các quan hệ kinh tế.

Hai là, phát triển kinh tế gắn với nâng cao đời sống vật chất, tinh thần và mở rộng cơ hội phát triển bình đẳng cho mỗi cá nhân.

Ba là, gắn phát triển kinh tế với thực hiện tiến bộ, công bằng xã hội và đảm bảo an sinh xã hội.

Bốn là, phát huy giá trị của chữ tín, tinh thần trọng nghĩa và trách nhiệm trong xây dựng văn hóa kinh doanh và đạo đức doanh nhân.

Thứ hai, xây dựng và phát huy những phong tục, tập quán tốt đẹp, hình thành nếp sống văn hóa tiến bộ.

Một là, từng bước xóa bỏ các phong tục, tập quán lạc hậu, không còn phù hợp với yêu cầu phát triển xã hội.

Hai là, xây dựng và phát huy những phong tục, tập quán tốt đẹp, hình thành nếp sống văn hóa tiến bộ.

Ba là, xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh trên cơ sở kết hợp hài hòa giữa giá trị truyền thống và tinh hoa văn hóa nhân loại.

Bốn là, xây dựng môi trường văn hóa số lành mạnh, nhân văn và giàu tính giáo dục.

4.2.2. Phát huy vai trò của các chủ thể trong phát huy ảnh hưởng tích cực, hạn chế ảnh hưởng tiêu cực từ quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay

Thứ nhất, phát huy vai trò tiên phong, gương mẫu của các chủ thể lãnh đạo, quản lý và đội ngũ cán bộ đảng viên.

Thứ hai, phát huy vai trò của nhà trường và các tổ chức chính trị - xã hội trong giáo dục, tuyên truyền, định hướng các giá trị đạo làm người.

Thứ ba, phát huy vai trò của gia đình trong kế thừa, cải biến các giá trị đạo đức truyền thống và giáo dục nhân cách.

Thứ tư, phát huy tính tích cực, tự giác và sáng tạo của mỗi cá nhân trong tiếp nhận, lựa chọn và thực hành các giá trị đạo đức.

4.2.3. Tăng cường vai trò của pháp luật trong việc định hướng, điều chỉnh hành vi của con người, góp phần phát huy ảnh hưởng tích cực, hạn chế ảnh hưởng tiêu cực từ quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay

Thứ nhất, tiếp tục hoàn thiện hệ thống pháp luật theo hướng đồng bộ, công khai, minh bạch, đảm bảo quyền con người, quyền công dân và bình đẳng trước pháp luật.

Thứ hai, nâng cao hiệu lực, hiệu quả thực thi pháp luật, tăng cường kiểm soát quyền lực và khắc phục lối ứng xử trọng tình hơn lý

Thứ ba, tăng cường thực thi pháp luật về bình đẳng giới, hôn nhân và gia đình, phòng, chống bạo lực gia đình nhằm bảo vệ quyền và phẩm giá của mỗi cá nhân.

Thứ tư, đẩy mạnh giáo dục pháp luật gắn với giáo dục đạo đức, hình thành ý thức tự giác và văn hóa thượng tôn pháp luật.

4.2.4. Cải tạo, bổ sung các chuẩn mực đạo làm người trong xây dựng con người Việt Nam theo yêu cầu mới.

Thứ nhất, kế thừa và phát huy những giá trị tích cực trong quan niệm đạo làm người của Nho giáo theo yêu cầu xây dựng chuẩn mực con người Việt Nam hiện nay. Phát huy các chuẩn mực nhân, nghĩa, lễ, trí, tín và những giá trị tích cực trong các quan hệ gia đình, xã hội; gắn với xây dựng con người Việt Nam yêu nước, đoàn kết, tự cường, nghĩa tình, trung thực, trách nhiệm, kỷ cương và sáng tạo.

Thứ hai, cải biến, khắc phục những nội dung không còn phù hợp trong quan niệm đạo làm người của Nho giáo, đồng thời bổ sung các chuẩn mực đáp ứng yêu cầu phát triển xã hội hiện đại. Khắc phục tư tưởng tôn ti, gia trưởng, trọng nam khinh nữ, phục tùng một chiều; chuyển hóa các quan hệ đạo đức truyền thống theo hướng bình đẳng, tôn trọng quyền con người, đề cao trách nhiệm công dân, tính tự chủ, tư duy độc lập và năng lực sáng tạo.

4.2.5. Vận dụng có chọn lọc kinh nghiệm của các quốc gia trong khu vực về phát huy ảnh hưởng tích cực, hạn chế ảnh hưởng tiêu cực từ quan niệm đạo làm người của Nho giáo.

Kinh nghiệm của Trung Quốc, Hàn Quốc, Nhật Bản và Singapore cho thấy việc kế thừa giá trị đạo đức truyền thống cần gắn với giáo dục con người, đổi mới thiết chế xã hội và yêu cầu phát triển hiện đại. Việt Nam cần tham khảo có chọn lọc những kinh nghiệm phù hợp với điều kiện lịch sử, văn hóa, thể chế và mục tiêu phát triển đất nước; tránh sao chép mô hình hoặc phục hồi những khuôn mẫu đạo đức đã lạc hậu.

Tiểu kết chương 4

Trên cơ sở lý luận và thực trạng đã phân tích, Chương 4 xác định hai quan điểm định hướng và đề xuất năm nhóm giải pháp nhằm phát huy ảnh hưởng tích cực, hạn chế ảnh hưởng tiêu cực của quan niệm đạo làm người Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay. Các giải pháp tập trung vào hoàn thiện môi trường kinh tế - xã hội, phát huy vai trò các chủ thể, tăng cường pháp luật, cải biến chuẩn mực đạo đức và vận dụng kinh nghiệm quốc tế, hướng tới kết hợp giá trị truyền thống với giá trị hiện đại trong xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện.

KẾT LUẬN

Nho giáo là một học thuyết chính trị - đạo đức có ảnh hưởng sâu rộng đối với nhiều quốc gia phương Đông, trong đó có Việt Nam. Trải qua quá trình du nhập, tiếp biến và Việt hóa, quan niệm đạo làm người của Nho giáo đã trở thành một bộ phận của văn hóa truyền thống dân tộc, góp phần hình thành nhiều giá trị đạo đức và chuẩn mực ứng xử của con người Việt Nam, đồng thời cũng để lại những dấu ấn lịch sử cần được nhận diện và đánh giá khách quan trong bối cảnh phát triển mới của đất nước.

Trên cơ sở phương pháp luận của chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh và quan điểm của Đảng về xây dựng con người Việt Nam, luận

án đã hệ thống hóa những nội dung cơ bản của quan niệm đạo làm người của Nho giáo; làm rõ quá trình tiếp biến ở Việt Nam, phương thức ảnh hưởng, thực trạng và nguyên nhân của những ảnh hưởng đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay. Kết quả nghiên cứu khẳng định, ảnh hưởng của quan niệm đạo làm người của Nho giáo luôn mang tính hai mặt. Những giá trị như nhân ái, nghĩa tình, hiếu học, trọng chữ tín, ý thức trách nhiệm và tinh thần tu dưỡng vẫn có ý nghĩa đối với việc xây dựng con người Việt Nam nếu được kế thừa và phát huy phù hợp; trong khi những yếu tố như gia trưởng, tôn ti, trọng quan hệ, chủ nghĩa hình thức và khuynh hướng tuyệt đối hóa đạo đức cần được nhận diện, khắc phục theo yêu cầu của xã hội hiện đại.

Từ những kết quả nghiên cứu đó, luận án đề xuất hệ thống quan điểm và giải pháp nhằm phát huy ảnh hưởng tích cực, hạn chế ảnh hưởng tiêu cực của quan niệm đạo làm người của Nho giáo trên cơ sở kế thừa có chọn lọc, kết hợp hài hòa giữa giá trị truyền thống và giá trị hiện đại, gắn với xây dựng và thực hiện hệ giá trị quốc gia, hệ giá trị văn hóa, hệ giá trị gia đình và chuẩn mực con người Việt Nam trong kỷ nguyên phát triển mới.

Kết quả nghiên cứu của luận án không chỉ góp phần bổ sung cơ sở lý luận về ảnh hưởng của quan niệm đạo làm người của Nho giáo đối với xây dựng con người Việt Nam hiện nay, mà còn cung cấp luận cứ khoa học cho việc kế thừa, phát huy các giá trị văn hóa truyền thống trong quá trình xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện, đáp ứng yêu cầu phát triển nhanh và bền vững của đất nước.

DANH MỤC CÔNG TRÌNH ĐÃ CÔNG BỐ CỦA TÁC GIẢ LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN

1. Lê Thị Thơm (2024), “Vận dụng tư tưởng Hồ Chí Minh trong công tác đấu tranh phòng chống tham nhũng trong đội ngũ lãnh đạo quản lý trong giai đoạn hiện nay”, *Kỷ yếu Hội thảo khoa học - Viện Chính trị học - Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh*.
2. Lê Thị Thơm (2024), “Ảnh hưởng quan niệm đạo làm vua của Nho giáo đến đạo trị nước của Lê Thánh Tông”, *Tạp chí Khoa học Xã hội Thành phố Hồ Chí Minh*, số 12(321), ISSN 1859-0136.
3. Lê Thị Thơm (2025), “Tư tưởng “tu thân” của Nho giáo và bài học đối với cán bộ, đảng viên hiện nay”, *Tạp chí điện tử Quản lý nhà nước*, ISSN 2815-5831. <https://www.quanlynhanuoc.vn/2025/06/12/tu-tuong-tu-than-cua-nho-giao-va-bai-hoc-doi-voi-can-bo-dang-vien-hien-nay/>
4. Lê Thị Thơm (2025), “Quan niệm về nhân cách trong Nho giáo và bài học cho xây dựng nhân cách con người Việt Nam hiện nay”, *Tạp chí Lý luận chính trị và truyền thông*, Chuyên đề số 3-2025, ISSN 1859-1485.